

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Зубченко Вікторія Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет,
Біла Церква, Україна

Нині світ настільки стрімко та неспинно розвивається, що сьогодні вже звичними здається багато речей, які колись вважали фантастичними й нездійсненними. Яскравим прикладом цього є історія розвитку та трансформації грошей, яка пройшла шлях від часів натурального обміну, розрахунку камінцями, мушлями, що приймалися як еквівалент за товари та послуги, до грошових відносин в ХХІ столітті у новій площині – віртуальній.

У сучасному світі, мабуть, важко буде знайти людину, яка не чула б про віртуальні гроші, криптовалюту чи біткоїн. Загалом віртуальна валюта, криптовалюта, – це один з видів нерегульованих цифрових грошей, які створюються й звичайно контролюються їхніми розроблювачами, використовуються й приймаються серед членів певного віртуального співтовариства. Криптовалюти є абсолютно новим економіко-правовим явищем, відмінним від традиційних електронних грошей.

Так, у 2008 році було створено нову електронну платіжну систему та відповідну грошову одиницю Bitcoin. За словами її засновника Сатоші Накамото (псевдонім, під яким прогнозовано діє група людей), являє собою однорангову, децентралізовану або пірингову (англ. peer-to-peer, P2P – рівний до рівного) версію електронної готівки, що дозволить надсилати онлайн-платежі безпосередньо з однієї сторони до іншої, без посередництва фінансових установ [1].

У 2011 році в журналі «Forbes» уперше була опублікована стаття про систему біткоїн, де її було названо криптовалютою (англ. «cryptocurrency»). Це сприяло популяризації використання такого терміна. До цього більшість розробників (як, власне, і розробник Сатоші Накамото) використовувала термін «електронна готівка» (англ. «electroniccash» або «digitalcash») [2].

Зазначимо, що біткоїн – це електронна платіжна система, а також розрахункова (грошова) одиниця, яка ґрунтується на принципі повної децентралізації. Взагалі характерною рисою усіх криптовалют є відсутність єдиного суб'єкта, що є емітентом такої валюти та може впливати на процеси, пов'язані з її випуском та обігом. Можна стверджувати, що емітентами біткоїна є всі учасники системи, які здійснюють так званий «майнінг», тобто діяльність з підтримання системи та створення нових блоків з можливістю подальшого отримання винагороди [1].

Варто зауважити, що наразі немає єдиної думки щодо визначення терміна «криптовалюта». Деякі науковці відносять криптовалюту до «віртуальної валюти» та називають інноваційною мережею платежів і новим видом грошей,

інші заперечують «причетність» криптовалюти до грошей і називають її «цифровим активом» [2].

Біткоїн за відносно недовгий період свого існування набув настільки широкого міжконтинентального поширення, що не зміг залишитися поза увагою центральних банків та урядів держав. При цьому позиції останніх на питання правого регулювання біткоїна кардинально різняться: в одних державах біткоїн на законодавчому рівні дозволений до застосування при безготівкових розрахунках, в інших – біткоїн та криптовалюта заборонені взагалі як такі, що порушують норми національного законодавства, треті – обрали позицію очікування та не висловили своєї думки ні за, ні проти біткоїна [1].

Так, наприклад, Сальвадор 7 вересня 2021 р. став першою в світі країною, де біткоїн став офіційним засобом платежу нарівні зі звичайною валютою. Тепер ціни в країні можуть встановлювати в біткоїнах, в криптовалюті можна буде платити податки. Також обмін біткоїнів не оподатковуватиметься.

В Японії, Швеції, Німеччині криптовалюта визнана легальним платіжним засобом. При цьому в Японії компанії повинні платити податок від продажу криптовалюти, а в Німеччині покупки, оплачені віртуальною валютою, звільнені від оподаткування.

У Польщі дозволено продаж і майнінг криптовалюти, але постачальники віртуальних активів підлягають державній реєстрації. У Болгарії криптовалюта визнана фінансовим активом. У Швейцарії криптовалюта прирівняна до іноземних валют – операції з нею звільнені від ПДВ, але оподатковуються як майно. У Фінляндії криптовалюта визначається як фінансовий інструмент, операції з ними вважаються приватними угодами і звільнені від ПДВ.

У США криптовалюта визнана цінними паперами в цифровій формі. Її можна використовувати як засіб обміну, одиницю обліку або спосіб накопичення. Зазначимо, що в країні встановлено близько 23 тисяч банкоматів, що приймають біткоїни – це 86% від їх загальної кількості в світі. На другому місці за кількістю таких банкоматів знаходиться Канада – там їх близько 1,8 тисяч.

Варто зауважити, що в Хорватії, Киргизстані, Індонезії та Литві криптовалюта не визнана легальним засобом платежу, а в Болівії та Республіці Бангладеш її обіг взагалі заборонений [3]. У свою чергу, Китай оголосив незаконними всі криптовалютні операції та анонсував заборону майнінгу в усій країні.

Для України 2021 рік став знаковим у цьому питанні, оскільки 8 вересня Верховна рада ухвалила законороект «Про віртуальні активи», який встановлює в Україні механізм правового регулювання сфери віртуальних активів та легалізує ринок криптовалюти.

Згідно з дослідженням Global Crypto Adoption Index-2021, складеного компанією Chainalysis, Україна посідає четверте місце серед країн світу за обсягом торгівлі криптовалютами [4]. Загалом крипторинки в Україні став популярним напрямом інвестицій, а в умовах війни в Україні – ще й потужним інструментом боротьби з російською агресією: з моменту окупації відомі

блокчейн-компанії не просто долучилися до фандрейзингу, а й направили безповоротну фінансову допомогу напряму користувачам України.

Проте питання регулювання операцій із криптовалютами в Україні довго залишалося невизначеним. 15 березня 2022 року Президент України Володимир Зеленський підписав закон «Про віртуальні активи», що стало вагомим кроком до визначення правового статусу й детінізації ринку криптовалют в Україні [5]. Варто зазначити, що документ ще не почав діяти, адже це відбудеться з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами» (законопроект № 2461).

Ухвалений документ дасть змогу іноземним та українським криптобіржам легалізувати власні бізнес-процеси та офіційно працювати на території України, а банкам – відкривати рахунки для компаній, що здійснюють операції з криптоактивами. Крім того, таку можливість матимуть і громадяни, які отримують доходи від операцій з віртуальними активами. Також Закон формує правове поле для роботи на ринку віртуальних активів, визначає правовий статус, класифікацію, права власності та інші ключові юридичні дефініції. Зокрема, визначає перелік професійних постачальників послуг на ринку віртуальних активів та їх реєстрацію.

Закон «Про віртуальні активи» регулює правовідносини, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначає права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів. Після набуття законом чинності криптовалюта отримає юридичний статус, а учасники ринку – захист і можливість працювати в правовому полі. Учасники ринку зможуть відкривати рахунки в банках та інших фінансових установах для операцій з криптовалютою. Раніше відкрити такі рахунки в українському банку було неможливо. Завдяки новим змінам, учасники ринку криптовалюти отримають можливість для захисту, зокрема держава гарантуватиме судовий захист прав власників віртуальних активів. Адже доки криптоактиви не мали жодного статусу, це складно було зробити. Також в Україні офіційно зможуть працювати криптовалютні біржі та інші профільні компанії, які будуть зобов'язані зареєструватися й регулярно подавати звіти в державні органи.

Регулювати цей ринок буде Міністерство цифрової трансформації, яке видаватиме біржам та іншим криптовалютним компаніям дозвіл на роботу в Україні, вестиме спеціальний реєстр, збиратиме звіти тощо [6]. Отож, закон потрібен щонайменше для гарантії права власності. Окрім того, можливість захисту отримають і клієнти бірж, якщо вони вважатимуть, що ці біржі порушили їхні права. Проте стосуватиметься це лише бірж, які зареєструються в Україні.

Варто зазначити, що Закон України «Про віртуальні активи» прямо не регулює питання оподаткування операцій із віртуальними активами. Механізми оподаткування операцій із віртуальними активами визначені законопроектом № 2461 від 15 листопада 2019 року «Про внесення змін до Податкового кодексу

України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами», згідно з яким операції з віртуальними активами не підлягають оподаткуванню ПДВ; операції підприємств оподатковуються податком на прибуток за ставкою 18% (до 31 грудня 2024 року – 5%); а ПДФО становитиме 5% для інвестиційного прибутку. На думку влади, легалізація ринку криптовалют дозволить залучити іноземні інвестиції та розвинути цю галузь. Крім цього, регулювання ринку криптоактивів має допомогти боротися з фінансуванням тероризму та «відмиванням» грошей.

То що ж, тепер українці зможуть розплатитися за товари чи послуги криптовалютою? Ні. Варто розуміти, що закон визначає – віртуальні активи не є засобом платежу на території України. Отож навіть якщо у вас є Bitcoin, Ethereum чи інша «крипта», заплатити за товар чи послугу в Україні поки що не вийде. Українські компанії також не зможуть використовувати криптовалюту для розрахунків. І навіть коли закон запрацює, єдиним платіжним засобом все одно залишиться гривня. Водночас такі дії суперечать визначенню віртуальних активів згідно з Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів», відповідно до якого віртуальним активом можна торгувати в цифровому форматі або переказувати і який можна використовувати для платежів. Але може статися, що з розвитком ринку змога розрахуватися криптовалютою за допомогою посередників таки з'явиться. Це може бути така ж схема, як і з валютними картками – ними можна розплатитись, хоч ані долар, ані євро, ані інші валюти, відповідно до закону, не є платіжним засобом. Проте під час оплати відбувається миттєва конвертація валют. Сьогодні НБУ вже міркує над запровадженням в Україні власних цифрових грошей – е-гривні.

Виникає питання: коли ж біткоїн стане «законним» способом розрахунків? Попри гучні заголовки в медіа та заяви чиновників, закон є рамковим, тож сам по собі не створює механізмів, які впровадять усі ці зміни. Тобто він надасть криптовалюті правовий статус, але ще потрібно буде ухвалити низку нормативно-правових актів, які уточнять, як саме все це працюватиме. Навіть цей базовий закон не набуде чинності, допоки депутати не ухвалять інший – про зміни до Податкового кодексу «щодо особливостей оподаткування операцій із віртуальними активами». Тобто державі потрібно буде визначити, як з усього цього стягувати податки. Вже сьогодні Міністерство цифрової трансформації працює над змінами до Податкового кодексу.

Закон «Про віртуальні активи» встановлює чіткі правила для постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів і визначає покарання за порушення встановлених правил. Водночас цей закон не створює додаткових сприятливих умов для ведення бізнесу та не забезпечує додатковий привілейований захист економічних інтересів гравців криптоіндустрії. На думку багатьох можновладців, для того, аби закон запрацював, потрібен щонайменше рік, і це за оптимістичного сценарію. Адже треба буде внести зміни не тільки в Податковий кодекс, а ще й до фінансового моніторингу та закону про НБУ. А далі, коли криптовалютою можна буде розрахуватись, – і до закону про права споживачів.

Варто зазначити, що самого процесу «видобутку» криптовалюти базовий закон взагалі не торкається, тому майнінг знову залишається поза правовим полем. Цей процес правоохоронці нерідко називають «незаконним» і розповідають про «викриття нелегальних майнінгових ферм». Проте аргументація про незаконність часто доволі сумнівна, адже майнінг – це, власне кажучи, процес математичних обчислень, які закон не забороняє. Проте коли йдеться про незаконні під'єднання майнерів до електромереж, претензії правоохоронців, очевидно, мають підстави. Разом із цим законодавчо врегулювати процедуру майнінгу в Міністерстві цифрової трансформації не планують. Вважають, що вона й так законна за замовчуванням, тому додаткових нормативно-правових актів не потрібно. Адже, кінцевий результат майнінгу – криптовалюта. Після набуття новим законом чинності до компаній, що займаються майнінгом, взагалі не повинно бути питань [7].

Отже, незважаючи на певні перепони на шляху розвитку криптовалюти, спостерігаємо тенденцію до поступового її запровадження в нашій державі. Ухвалений закон відкриває нові можливості для української економіки, визначає правовий статус криптовалюти та надає юридичний захист учасникам ринку, а отже, бізнес зможе працювати офіційно й захищати свої права. Обмінники та біржі криптовалют почнуть працювати в Україні легально, компанії зможуть у банках відкривати рахунки й обслуговуватися. Держава, у свою чергу, зможе отримувати надходження до бюджету від оподаткування такої діяльності.

Водночас можна стверджувати, що криптовалюта є альтернативним вираженням звичайної валюти і має низку як переваг, так і недоліків. До переваг можна віднести: відкритий код алгоритму дає змогу добувати криптовалюту кожному, анонімність транзакцій, відсутність єдиного цифрового банку, відсутність контролю за транзакціями та платежами, гроші зберігаються децентралізовано, тобто на гаманцях мільйонів користувачів у всьому світі, емітується обмежена кількість монет, неможливість підробки. У свою чергу, недоліками є наступні: через відсутність регулюючих механізмів немає гарантії збереження електронних криптогаманців, висока мінливість криптовалюти, різке коливання курсу, можливі заборони з боку національних регуляторів, неможливість поновити гроші у гаманці у разі втрати паролю, з часом майнінг перестає бути рентабельним для окремих користувачів. Проте деякі з переваг криптовалюти є водночас і її недоліками. Так, наприклад, цілковита анонімність і конфіденційність транзакцій роблять можливим спекулювання валютою та використання її для вчинення протиправних діянь, таких як торгівля людьми, контрабанда наркотиків, фінансування тероризму тощо.

Вважаємо, що запорукою чіткої роботи ринку криптовалюти в Україні мають стати: чітка та однозначна термінологія; зрозумілі «правила гри» держави з учасниками ринку; адекватний контроль за ринком, заходи відповідальності за виявлені порушення на ринку віртуальних активів.

Список літератури:

1. Роговець К.В., Плотнікова М.В. Криптовалюта та її правове регулювання в Україні (на прикладі криптовалюти Bitcoin). URL: <http://surl.li/aykju>.

2. Казначеева Д.В., Дорош А.О. Криптовалюта: проблеми правового регулювання. URL: <http://surl.li/aykju>.

3. Ринок криптовалюти: як в країнах світу регулюють віртуальні активи. URL: <http://surl.li/avcgg>.

4. The 2021 Global Crypto Adoption Index: Worldwide Adoption Jumps Over 880% With P2P Platforms Driving Cryptocurrency Usage in Emerging Markets. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2021-global-crypto-adoption-index>

5. Про віртуальні активи : Закон України № 2074-IX від 17.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

6. Рада ухвалила закон про легалізацію крипто валюти. URL: <http://surl.li/aykln>.

7. З Bitcoin по хліб? В Україні (майже) легалізували криптовалюту – що зміниться. URL: <http://surl.li/ayklr>.